

Viewpoint

Što je plagijat u znanosti?

Nenad Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, Hrvatska

Na pisanje ovog napisa potaknulo me čitanje nedavno izašle knjige o osnivaču Zagrebačke zvjezdarnice Otonu Kučeri (1). Ondje je, naime, na str. 94. - 114., naveden slučaj kada je Kučera 1910. godine na redovitoj skupštini Hrvatskoga prirodoslovnog društva održao kao njegov potpredsjednik prigodno predavanje "Pedeset godina spektralne analize". Kada je tekst predavanja poslije objavljen u glasniku toga društva (2), javio se anonimni čitatelj, potpisan kao "Stručnjak", koji je Kučeru napao optužujući ga da je plagirao predavanje profesora Heinricha Kaysera na skupu njemačkih liječnika i prirodoslovaca u Salzburgu, održanom 20. rujna prethodne godine. Nepoznati autor iznosi mnoga podudarna mjesta (3), no mene je već na početku Kučerina govora osupnuo izraz "naučna muzika budućnosti", što je očito izravno, pa stoga i nespretno, prevedeno s njemačkoga (*wissenschaftliche Zukunftsmusik*).

Kučera je napad držao posve osobnim, pa se branio kako je znao. Glavni mu je argument bio da u njegovu predavanju nije riječ ni o kakvim izvornim znanstvenim rezultatima nego o iznošenju svima dostupnih i manje-više poznatih činjenica. Njegovi su mu protivnici na to odgovorili: "Da su te stvari tako svima poznate, ne bi držao takav stručnjak kao Kayser o njima govor; pa recimo, da su to poznate stvari, ipak sastavljanje ovakova referata reprezentira znatan duševni rad, koji si je g. Kučera prisvojio..." (Vinko Dvořak, profesor fizike na Zagrebačkom sveučilištu; ref. 1, str. 108.). Na kraju Kučeri nije preostalo drugo nego da svoje predavanje doslovno prevede na njemački te ga pošalje profesoru Kayseru, koji mu je otpisao: "Iz prijevoda Vašega predavanja razabirem da ste za dispoziciju svojega predavanja i za pojedine rečenice i misli upotrijebili moje predavanje u Salzburgu. No ja poradi toga Vaše predavanje ne bih nazvao plagijatom. Što sam ja u svom predavanju pred čitavom skupštinom

prirodoslovaca, dakle najvećim dijelom pred laicima govorio, ta to bijahu stvari koje svatko zna koji se strukom bavi, općeno dobro, koje može svatko upotrijebiti... Nadalje ste Vi za razjašnjenje na mnogim mjestima svoga vlastitoga dodali." (izvorni prijevod s njemačkog, ref. 1, str. 109.). Time se je afera oko Kučerina "plagijata" smirila, no ipak ga je pratila do kraja života, dajući argumente Kučerininim protivnicima kad god je trebalo nešto reći protiv njega.

Iz tog se primjera vidi kako nije lako reći što je plagijat u znanstvenom a posebice u stručnom članku. Kad sam počeo raditi u ovom institutu (IMI-ju), moj me mentor (Vladimir Simeon) odmah poučio da se tehnički dijelovi znanstvenog rada prepisuju, "jer kako bi drugačije moglo biti?" Očito, ako se u dva rada koristi ista, nepromijenjena metoda, ništa se ne dobiva na originalnosti ako se ona tek drugim riječima opiše. To činiti iziskivalo bi samo dodatan trud, a usto bi se mogla potkrasti i koja pogreška, od koje bi trebao biti imun mnogo puta prepisan, pa stoga i mnogo puta ispravljan tekst. U današnjoj, kompjutorskoj eri lako je otkriti podudarnost tekstova – no što činiti kada se otkrije? Podudarnost može biti namjerna, tj. da je netko od nekoga nešto prepisao, no može biti i slučajna, naime proizlaziti iz slabe pismenosti autora. Svi mi, htjeli-ne htjeli, imamo u ušima već gotove fraze svoje struke, pa se njima obilno (nažalost, često i neprimjereno) služimo (4). Onome tko tako piše (frazira), može se zamjeriti nesposobnost "pisanja iz glave", no teško bi ga se zbog toga moglo nazvati plagijatorom.

No nije sve tako jednostavno. Je li u redu kada student u uvodu diplomskog rada prenese – bez navođenja izvora, dakako – prijevod nekog stručnog članka (kako mi je sugerirao službeni voditelj s fakulteta dok sam vodio diplomski rad njegova studenta)? Ili kad, na svoje veliko čuđenje, otkrih da se iza uvoda doktorskoga rada krije prijepis fakultetskih

skripata (koje sam dobro poznao jer sam iz njih marno učio). Ili, da odemo malo dalje u prošlost, kada sam u uvodu vježbi iz praktikuma fizičke kemije otkrio nepromijenjeni tekst iz Brdičkina udžbenika (5). Sastavljač skripata vjerojatno bi se branio kako je to najbolje što se o temama praktikumskih vježbi može na hrvatskom jeziku pročitati te da on u svojoj skromnosti ni sanjati ne bi mogao da napiše nešto bolje. No što o tome misli autor i izdavač prijevoda? Koliko su time prekršena autorska i materijalna i moralna prava? Nisu to jednostavna pitanja.

Možda ćemo biti bliže odgovoru ako se zapitamo što se u znanstvenom i stručnom radu plagira, što je to što ga čini plagijatom, koga se to i za što otima (lat. *plagium* – otmica čovjeka). Ako se priklonimo rječničkoj definiciji plagijata – “literarna krađa; prisvajanje tuđeg autorstva; izdanje tuđeg djela pod svojim imenom” (6) – postat će nam jasnije da se kompilacija tuđeg djela, uz mnoge izravno prepisane rečenice (a da se one, razumije se, ne stavljaju pod navodnike), ne može smatrati plagijatom, premda objavljivanje takva uratka ne služi na čast ni autoru ni uredniku. Jer u znanosti je, za razliku od književnosti, bitna izvornost rezultata, a ne izvornost teksta. Ako, na primjer, preuzmem tablicu iz tuđeg rada a ispunim je drugim brojevima, to se nikako ne može smatrati plagijatom nego prihvaćanjem ustaljenih načina prikazivanja rezultata.

Na kraju svih krajeva, problem s plagijatom u znanosti, kao i u svemu drugome, svodi se na originalnost. Koliko su naši rezultati i naš pristup problemu originalni? Nitko neće proglasiti plagijatom epidemiološko istraživanje koje je provedeno istim metodama i pokazalo u biti jednake rezultate kao i prethodno istraživanje, uz uvjet da je to prethodno istraživanje navedeno. Mjerenja konstanti stabilnosti kompleksnih spojeva, da se približim svojoj najužoj specijalnosti, redovito se ponavljaju na istim spojevima, istim metodama, čak i pri istim eksperimentalnim uvjetima, pa opet nitko ne kaže da su to plagijati prethodnih istraživanja. U oba slučaja očito nije riječ o originalnom pristupu ili originalnom problemu, no rezultati mjerenja su nesumnjivo originalni.

Prema tome, u ocjenjivanju što jest a što nije plagijat nije dovoljno znati samo koliko se jedan tekst preklapa s drugim. Treba prije svega utvrditi u čemu se preklapaju i, prije svega, o kakvu je tekstu riječ. Za znanstveni je rad nebitno preklapanje rečenica; bitno je da se ne preklapaju rezultati. Za stručni rad (pregled

to je već teže reći jer je vrlo teško povući granicu između konciznosti, zahtjeva da se samo upućuje na starije preglede, i zahtjeva cjelovitosti, dakle da se prenese što više podataka i zaključaka iz prethodnih radova. U kvalifikacijskim pak radovima sve ovisi o mentoru, naime o tome inzistira li samo na osposobljenosti kandidata da dođe do rezultata ili i na tome da ih na što bolji način prezentira.

Pisanje znanstveno-popularnih članaka problem je za sebe. Ako je neki članak “vijest” (tj. ako govori o najnovijim znanstvenim istraživanjima), onda je kompilacija (slobodan prijevod) prihvatljiva, no ako je pak riječ o komentaru, onda treba sadržavati izvorne autorove misli. (Koliko sam puta imamo prilike čitati komentare koji su bili toliko pretrpani tuđim, dakako pošteno referenciranim citatima da mi na kraju nije bilo jasno ima li autor ijednu vlastitu misao.)

Plagiranje nije samo “otimanje” (*plagium*) autora kako bi pisao umjesto nas nego prije svega obmanjivanje čitatelja da čitaju nešto novo, a urednika da objavljuje nešto što prije nije objavljeno. Toj je pošasti teško stati na kraj. Danas se mnogo toga objavljuje, izdavaštvo postaje masovnom proizvodnjom, a u masovnoj proizvodnji svega, pa tako i znanstvenih radova, kvantiteta – zna se – dolazi ispred kvalitete, unatoč težnjama za postavljenjem “objektivnih kriterija” vrednovanja znanstvenoga rada (7-12). Bitku protiv plagiranja nećemo dobiti ako se usredotočimo na njegovu pravnu stranu odnosno na minuciozne definicije što jest a što nije plagijat, na razvoj računalnih sustava koji će ga otkrivati i sl. – borbu protiv plagijata treba započeti kao borbu za druge vrijednosti. Trebamo prije svega poticati poduzetnost, stvaralaštvo, kreativnost, pa će se problem riješiti takoreći sam od sebe. Kreativnom je čovjeku mrsko slijediti tuđi trag, ostvarivati tuđe zamisli i prepisivati tuđe rečenice kad ima napretek svojih. Umjetnik, kao uostalom i svaki kreativan čovjek, hoće u svom radu prije svega izraziti sebe, iznijeti svoje misli i osjećaje, svoje želje i spoznaje. Nije najgore u Kučerinu slučaju, da se vratimo na početak ovog napisa, to što se poslužio dijelovima Kayserova predavanja, nego što ga je baš ono navelo na govor o spektralnoj analizi. Još gore: o spektralnoj analizi, njezinoj vrijednosti i budućim očekivanjima nije znao reći ništa više od njemačkog profesora.

“Pisac uzima pero kad hoće svijetu nešto reći”, poznate su riječi Maksima Gorkog. Plagijator, nasuprot tome, uzima pero kad svijetu nema što reći.

LITERATURA

1. Kren T, Hanžek B. Oton Kučera. Vinkovci: Gimnazija Matije Antuna Reljkovića; 2013.
2. Kučera O. Pedeset godina spektralne analize - Besjeda podpredsjednika hrvatskoga prirodoslovnoga društva prof. dra. Otona Kučere na XXII. redovnoj glavnoj skupštini toga društva održanoj dne 20. veljače 1910. Glas HPD 1910;22:103-13.
3. Stručnjak. Jedan plagijat. Zvono 1910;4(9):1.
4. Raos N. Kako treba pisati. Arh Hig Rada Toksikol 2002;53:221-8.
5. Brdička R. Osnove fizikalne kemije. Zagreb: Školska knjiga; 1969.
6. Klaić B. Veliki rječnik stranih riječi. Zagreb: Zora; 1966.
7. Jokić M. Bibliometrijski aspekti vrednovanja znanstvenoga rada. Zagreb: Sveučilišna knjižara; 2005.
8. Jokić M. Što znači biti zastupljen, a što biti citiran u bazama ISI-ja. Kem Ind 2003;52:17-9.
9. Williams IA. Ifs and buts. Chem Brit 1996;33:31-3.
10. Raos N. Sumrak scientometrije. Kem Ind 1996;45:61.
11. Raos N. Citati i anticitati. Kem Ind 2003;52:211.
12. Marjanac T. Podvale u znanosti. Priroda 2013;103:32-6.

CORRESPONDING AUTHOR:

Nenad Raos
Institute for Medical Research and Occupational Health
Ksaverska cesta 2, 10001 Zagreb, Croatia
E-mail: raos@imi.hr